

ΜΕΡΟΣ Α

✠ I ✠

- ΠΟΙ. **Α** π' όντε στάθηκε ντουινιάς είναι τ' αθρώπου η φύση
τ' αβάτζο και το περισσό να τρέχει να κερδίσει.
Έτσα το θέλησε στη γης ο Θιος να το διατάξει,
κι άθρωπος εις δε δύνεται τη φύση ντου ν' αλλάξει.
Άλλοι γεννιούνται δυνατοί, άλλοι σοφοί με γνώση,
παρ' άλλοι χάνουν τον καιρό στο δώσ' μου και το γρόσι.
Άίγους τσι πέμπει ταπεινούς, αγνούς να τσ' ωφελήσει,
άλλους κακούς και δύστυχους, να σοζυγιάζει η φύση.
Και πιάνει ο δυνατός σπαθί, μαχαίρι και τουφέκι,
να φέρει φόβο του μικρού και τη σκλαβιά παρέκει. 10
Μα θέλει ο σκλάβος λευτεριά κι ο συνετός ειρήνη,
κι ο λεύτερος μερονυχτού να μάχεται για κείνη.
Δίχως βροχή και νέφαλο, η γης δεν πρασινίζει·
τ' άσκημο δίνει στ' όμορφο εξά και ξεχωρίζει.
Μια πόρτ' ανοίγω του καιρού και βάνω το κορμί μου,
δίχως τουφέκι να κρατώ, μήδε και το σπαθί μου,
μόνο μια πένα και χαρτί, σ' ένα παλιόν αιώνα
ν' αφρουκαστώ, να δηγηθώ μιας λευτεριάς αγώνα·
να σκορνιαρίσω δυνατούς, λεύτερους να ψυχώσω,
σ' αδύναμους και σε μικρούς λιόντα ψυχή να δώσω. 20

Κι αν είς' αγρίμι, μέρωσε· αν είς' αϊτός, κατέβα·
 αν είς' απόυ τσι ταπεινούς, με τσι πολλούς ανέβα·
 ανέ πογέρνει, γιάγειρε, κι ανέ διαβαίνεις, στάσου,
 όσα δηγούμαι σήμερο, μπραγά, μεστά φρουκάσου.
 Ήτον η Κρήτη έναν καιρό σ' αντάρα και σ' οδύνη,
 τέθιοια που μόνο τση σκλαβιάς η καταδίκη δίνει.
 Ήσανε χρόνοι δίσεκτοι μυριάδες περασμένοι
 και στων Τουρκώ το βαριχνά μαυροσκουτουριασμένοι.
 Γενιές καταλυθήκανε στο σύθρηνο τ' ανέμου,
 στη λίτη ντως για λευτεριά, στσ' αντάρες του πολέμου. 30
 Οι Κρήτες λαχταρούσανε να 'ρθεί ξαστερωμένη
 μια ταχινή τση λευτεριάς δαφνοστεφανωμένη·
 κι όσο δεν είχανε σκοπό 'πό τούτο πιο μεγάλο,
 και δρόμο για τη λευτεριά δεν εθωρούσαν άλλο·
 κι όσο τ' αγρίμι στη σκλαβιά να ζει δεν είν' αντρίκειο,
 μες από τσι ξεσηκωμούς γυρεύγανε το δίκιο.
 Ήτονε τότε ένα χωριό, σαν κι άλλ' αντρειωμένο,
 πάνω στα ξεροχάρακα, σ' ένα βουνό χτισμένο.
 Τ' αγιούτο ντου δεν έφηγε ποτέ ντου να ξεπέσει 40
 κι εις το καλό κι εις το πρεπό είχε την πρώτη θέση,
 ακόμη κι όντεν η φωθιά είχε καταλαγιάσει
 κι έκανε χρόνους ταραχή στην Κρήτη να ξεσπάσει.
 Τούρκος δεν το κατοίκησε κι ούτ' ήθελε να λάβει
 χαέρι 'πό τσ' αθρώπους του κι εξά να τ' αναλάβει·
 μόνο φορές περαστικοί ήτο 'π' αυτά τα μέρη
 όντεν η στράτα το 'θελε 'πό κείνα να τσι φέρει.
 Είχεν αθρώπους δυνατούς, στη θέληση, στη γνώση,
 μ' αιστήματ' αξαγόραστα από χρυσό και γρόσι.
 Θαρρείς πως εγεννιούντανε με το τουφέκι ομάδι,
 κι εμπάινανε πασίχαροι για μια τιμή στον Άδη. 50
 Μέσα σε τούτο το χωριό ζούσε και κατοικούσε
 γείς άρχοντας κι από μικρός περίσσα τ' αγαπούσε·
 είν' τ' όνομά ντου Κωσταντής κι ήτον από τσ' αθρώπους
 που 'ναι σαφί λιγόβρετοι σ' έτοιου ντουινιά τσι τόπους.

Το σπιτικό ντου αρχοντικό με ζήλο καμωμένο
 και τ' όνομά ντου σεβαστό το 'χε και τιμημένο.
 Άντρας σοφός και δυνατός, δίκαιος, παλληκάρι,
 ελικρινής, μ' ανάστημα σαν το καλό λιοντάρι.
 Όλοι την αγαπούσανε την καλοσυντροφιά ντου,
 πάντα κοντά και τη σωστή ζητούσαν αρμηνιά ντου. 60

Ετούτος είχε 'πό μικρός ταίρι αγαπημένο
 μια λυγερή, που στο χωριό τον είχε τιμημένο·
 ήτον από καλή γενιά, με φρόνεψη και κάλλη,
 κι ο ίδιος τσ' είχεν εχταγή σαφί πολλά μεγάλη.
 Ο γείς τ' αλλού "στραβά πατεί" ποτέ ντως δεν ελέγα,
 ούδ' έδειχνε να ξεραθεί τέθιοιας αγάπης φλέγα.
 Είχε μ' εκείνη έναν υγιό, ξεδιαλεχτό φυντάνι,
 'πό κείνα που γλυκύ καρπό κάθα ντως πράξη βγάνει.
 Δέκα χρονώ μικιό παιδί, Μανώλη τον ελέγα,
 όμοια ντου δεν εφάνηκε πια μυαλωμένη φλέγα. 70

Σ' εκείνον είχε ο Κωσταντής όλα τα θάρρητά ντου,
 να συνεχίσει τη γενιά στα ξετελέματά ντου.
 Μα κείνην που κανάκιζε την κάθα μιαν ημέρα,
 ξέχωρα κι από τον υγιό, ήτον η θυγατέρα.
 Μια κόρη δυόμισυ χρονώ, που 'χε τ' Αγγέλου χάρη,
 κι όλα τα ριποπάσαδα τση μάνας τσ' είχε πάρει.
 Τη μέρα που γεννιούντανε κείνο το θυγατέρι,
 μοίρα τσι χτύπησε βαριά, με το γλυκύ ντου ταίρι.
 Ομάδι πρίκα και χαρά του 'φερε κείν' η μέρα,
 την ώρα που πρωτόκλαψε στον κόσμο η θυγατέρα· 80

γιατί 'χε γέννα δύσκολη το χαϊδεμένο ταίρι
 κι ούτε χαρά τη φέλεψε, μήδε γιατρού μαχαίρι.
 Είχε στερνή τζη πεθυμιά γι' αυτή τη θυγατέρα,
 που γνώριζε δε 'θελα 'δεί μεγάλη μιαν ημέρα,
 Ειρήνη να τη βγάλουνε, σση Κρήτης το χατίρι,
 και το διπλοπαράγγελνε του δυστυχή τζη κύρη.
 Έτσα λογής ξεχώρισε το ταιριαστό ζευγάρι,
 και χώρια στράτα μακρινή ο γείς τ' αλλού 'χει πάρει.

Στην ύστερή τζη αναπνιά, στ' απομισέματά τζη,
 ορκίστηκεν ο Κωσταντής, τα κάλλη τα δικά τζη, 90
 σαν τα 'χασε, σ' άλλο κορμί ποτέ να μη γυρέψει,
 κι ώστε να ζει για χάρη τζη γυναίκα μην παινέψει.
 Έτσα λογής μεγάλωνε η κόρη δίχως μάνα,
 μα με φροντίδα περισσή 'πό μια τζη παραμάνα.
 Χερικαριά νοικοκερά, πιτήδεια στσι δουλειές τση,
 που μόνο ντρέτες αρμηνιές είχε παραγγελιές τση.
 Τούτη την είχε ο Κωσταντής θάρρος στη δούλεψή ντου,
 εγάπανέ ντηνε σαφί σα να 'τον αδερφή ντου.
 Και τ' όνομά της Αργυρή, 'πό χρόνια παντρεμένη
 μ' άντρα φιλότιμο, καλό, καιρούς αγαπημένοι. 100
 Κίμωνας ελεγότανε κείνος ο μπιστεμένος,
 πρωτοβοσκός, στη δούλεψη του Κωσταντή βαρμένος.
 Ο Κωσταντής των είχενε 'να σπιτικό σασμένο,
 δίπλα 'πό τ' αρχοντόσπιτο, δώρισμα καμωμένο,
 γιατ' ήτον άθρωποι φτωχοί, μα και καλοσυνάτοι,
 δώρο καλής, πιστής φιλιάς, να 'χουν κι αυτοί ραχάτι.
 Ό,τι γυρεύγει πλερωμή, ο Θιος το ξεπλερώνει,
 και τ' αρφανά κι ανήμπορα ποτές δεν ταπεινώνει·
 μα πλια σ' αυτά που λείφτηκαν τση μάνας τως κανάκι,
 περίσσαν έχει εχταγή, πάντα πολύ μεράκι· 110
 και δίκια πάντα που θωρεί κι όλα μ' εξά τα ορίζει,
 αγάπη από τσι γύρω ντως περίσσα τως χαρίζει.
 Έτσα λογιάς και το Ρηνιό, στ' άδικο ριζικό τζη,
 το κουνουστεύγει η Αργυρή σα να 'τονε δικό τζη.
 Αγκάλη με την κόρη τζη τα βάνει και κοιμούνται
 κι ομάδι κανακίζει τα, να μην παραπονούνται.
 Τριώ χρονώ κι η κόρη τζη, Ελένη την ελέγα,
 πλασμένη με το μάλαμα σε καλοσύνης φλέγα.
 Είχεν ο Κωσταντής πολλούς μ' εξά στη δούλεψή ντου,
 μα πλια τσι θώρειε μπιστικούς φίλους με την ψυχή ντου. 120
 Εγάπανέ ντο και σαφί να δίνει στον καιρό ντου
 φιλέματα στσι πια φτωχούς, από τ' αρχοντικό ντου.

Μα κει που διπλοχάριζε 'πό κείνα τ' αγαθά ντου,
 κανίσκια, γρόσα, ζωντανά κι απ' όλα τα καλά ντου,
 ήτονε για τη λευτεριά, σση Κρήτης τον αγώνα,
 που νέφη, γης και Κρητικοί μέσα ντως τον εχώνα.
 Από τσι πρώτους έμπαινε στου θανατά τη μάχη,
 κι ύστερος πάντα μίσειυγε σαν έπαυε η αμάχη.
 Μεσ στο χωριό τον είχανε τον πρωτοκαπετάνιο
 και κεφαλή ντως κι αρχηγό, για το μυαλό το σπάνιο. 130
 Κι ως δεν πολείπει τ' ουρανού το νέφαλο κι η μέρα,
 ήλιος, αγέρι και βροχή, το φυσερό τ' αέρα,
 να συχναλλάζου τσ' εποχές του χρόνου που μισεύγει,
 και συγκερνούνε τση ζωής τη φλέγα μη στερεύγει,
 κι ως συνταιριάζου στσ' ουρανούς τ' αστέρια με την Πούλια,
 έτσα δε λείπει στσ' ακριβούς κι η σόμοιαστη πατούλια.
 Είχε κι ο Κωσταντής πολλούς καλούς στη μια ντου μπάντα,
 μα γείς εκεί 'ν' ο ακριβός που πολυαγάπα πάντα·
 συχωριανός ήτο κι αυτός και φίλος μπιστικός του,
 κι ίσαμ' εδά δεν ήτονε κιανείς καλύτερός του. 140
 Άντρας καλός και μπεσαλής, σεμνός και παλληκάρι,
 ντρέτος και καλοζυγιαστής σ' όποια βουλή 'χε πάρει.
 Λεβέντης ανοιχτόκαρδος, όμορφος στη θωριά ντου,
 αρχοντικό το ζάλο ντου, ως κι η κορμοστασά ντου.
 Πράμα δεν επολείπετο, στο σώμα, στην ψυχή ντου,
 κι όμοια με βασιλόπουλου λέν' την αθιβολή ντου.
 Όπου πατεί, μυρίζε η γης, τ' ατζούμπαλα μερώνει,
 κι ομάδι Αγγέλου κι αγριμιού χιλιοκάλα σηκώνει.
 Ανέστη τον ελέγανε κείνο το διωματάρη
 κι όλοι πολλά ζηλεύα ντον, ίσα ντου να 'χου χάρη. 150
 Είχε για ταίρι ντου ακριβό γυναίκα ρατσαλίνα,
 λιγνή, κυπαρισσόμπογη κι εις όλα τζη ντελίνα.
 Πρωτοκοπέλα και σεμνή και ταπεινή στη γνώμη,
 μπεγεντισμένη στο χωριό και παντρεμένη ακόμη.
 Ήτο τα κάλλη τζη συχνά ρίμα σσι μερακλήδες
 κι η όμορφιά τζη βάσανο για τσι ντελικανήδες.

Μαρία την ελέγανε, πολλές θαμάζανέ ντη,
 άλλες και για το ταίρι τζη πολλά ζηλεύγανέ ντη.
 Πάντα ψηλά την κράτανε τη θέση του κυρού τζη
 και παντρεμένη πλιότερο τ' αντρούς και του σπιθιού τζη. 160
 Είχε με τον Ανέστη γιο, περβόλι μυρισμένο·
 ήτον εφτάχρονο παιδί κι ακριβαναθρεμμένο.
 Του κύρη ντου 'διδε χαρά όση στον κόσμον άλλη,
 μα τση Μαρίας παίδεψη σαφί πολλά μεγάλη·
 γιατ' είχε ατζούμπαλη βολή, πείσμα πολύ κι ινάτι,
 κι η μάνα στην ανατροφή δεν έβρινε ραχάτι.
 Ακούραστος κι αμπράγετος σ' ό,τι 'θελα του λάχει,
 ήθελ' εξά σε λόγου ντου μόνο δική ντου να 'χει.
 Μόνο στου κύρη τη φωνή μπραγαίνει και μερώνει,
 κι αγάπη με το σεβασμό για κείνο φανερώνει. 170
 Κι ο κύρης του σ' άλλη μεριά κουρφά ποκαμαρώνει,
 γνωρίζει χάρες πλιότερες μέσα ντ' ο γιος του χώνει·
 άντρας 'πό τσι λιγόβρετους θωρεί θα ξετελέψει,
 φτάνει τη ζήση ντου κι ο Θιος με χρόνια να φελέψει.
 Είχαν στην Κρήτη από καιρό θεμέλιο ντως βαρμένο,
 για το καλό τση λευτεριάς το μυριοποθημένο,
 κοπέλια να βαφτίζουνε, την Κρήτη να τιμούνε,
 με τ' όνομα τση λευτεριάς, που δε τζη ποξεχνούνε.
 Έτσα και τούτο το παιδί βαφτίσα ντο Λευτέρη,
 με την ευκή στη λευτεριά κι εκείνο να προσφέρει. 180

✠ II ✠

ΠΟΙ. Με των ανέμω τσ' αναπνιές κι ο χρόνος πια μισεύγει,
 και το μικρό που γεννηθεί, μεστώνει και θεριεύει·
 άλλα ποκάνουν τον καιρό, μισένε και ξεχνιούνται,
 άλλα σε δύσκολους καιρούς γή σε καλούς γεννιούνται.
 Ό,τι γινώνεται κουρφά, πονεί, δεν ξεματώνει,
 μα γή κακό 'ναι γή καλόν ο χρόνος το ξεχνώνει.